

ZAGROŻENIE ZWIĄZANE Z WYBUCHEM PYŁU WĘGLOWEGO W OKRESIE 1922-2005

1. POJECIE WYBUCHU PYŁU WĘGLOWEGO

Wybuch pyłu węglowego jest to egzotermiczna reakcja chemiczna, przebiegająca w bardzo krótkim czasie, powodująca powstanie znacznej ilości gazów w wyniku czego następuje gwałtowny wzrost ciśnienia, który w postaci fali podmuchu rozprzestrzenia się od miejsca zainicjowania wybuchu.

Kiedy dochodzi do wybuchu pyłu węglowego ?

1. W wyrobisku musi znajdować się niebezpieczny pył węglowy o odpowiednim stężeniu. Niebezpieczny tzn. pochodzący z pokładu zagrożonego wybuchem pyłu węglowego. Wszystkie aktualnie eksploatowane pokłady węgla zawierają ponad 10% części lotnych w bezwodnej i bezpopiołowej substancji węglowej. Nagromadzenie pyłu węglowego musi być takie , aby powstała mieszanina tego pyłu z powietrzem o stężeniu minimalnym 50g/m^3 powietrza. Optymalnym stężeniem dla zaistnienia wybuchu jest $300\text{g/m}^3 - 500\text{g/m}^3$.

2. Musi zaistnieć przyczyna umożliwiająca wzbicie w powietrze pyłu osadzonego na spągu, ociosach, obudowie, urządzeniach i utworzenie mieszaniny z powietrzem. Przyczyną tą może być: wybuch metanu, tąpnięcie roboty strzałowe, wybuch gazów pożarowych.

3. W tym samym czasie musi zadziałać inicjał (źródło zapłonu) wytworzonej mieszaniny o odpowiedniej temperaturze $550^{\circ}\text{C} - 1400^{\circ}\text{C}$. Najczęstsze źródła zapłonu to: zapalony metan, roboty strzałowe, otwarty ogień lub urządzenia elektryczne.

2. REGULACJE PRAWNE DOTYCZĄCE ZAGROŻENIA WYBUCHEM PYŁU WĘGLOWEGO

W zakładach górniczych wydobywających węgiel kamienny i węgiel brunatny, w których występują podziemne wyrobiska występujące zagrożenie wybuchem pyłu węglowego należy rozpoznawać i zwalczać.

Rozpoznanie tego zagrożenia dokonywane jest w oparciu o rozporządzenie MSWiA z dnia 14.06.2002r. w sprawie zagrożeń naturalnych w zakładach górniczych, w którym to rozporządzeniu określono:

- kryteria oceny zagrożenia wybuchem pyłu węglowego,

- szczegółowe zasady zaliczania pokładów, ich części lub wyrobisk,
- sposób zaliczania pokładów, ich części lub wyrobisk do poszczególnych klas zagrożenia wybuchem pyłu węglowego.

Z wnioskiem do właściwego organu nadzoru górniczego o zaliczenie pokładów, ich części lub wyrobisk do poszczególnych klas zagrożenia występuje kierownik ruchu zakładu górniczego.

Ustala się dwie klasy zagrożenia wybuchem pyłu węglowego A i B dla:

- a) pokładów węgla lub ich części,
- b) wyrobisk lub ich części w podziemnych zakładach górniczych wydobywających węgiel kamienny oraz wyrobisk podziemnych w zakładach górniczych odkrywkowych wydobywających węgiel brunatny.

Pokład węgla uznaje się za zagrożony wybuchem pyłu węglowego, jeśli stwierdzona w węglu zawartość części lotnych jest większa niż 10 % w bezwodnej i bezpopiołowej substancji węglowej.

Wyrobisko nie jest zagrożone wybuchem pyłu węglowego jeśli:

- a) nie występuje niebezpieczny pył węglowy,
- b) pył kopalniany zawiera co najmniej 90% części niepalnych stałych pochodzenia naturalnego, ilość niebezpiecznego pyłu węglowego jest mniejsza niż 10g/m³ wyrobiska, a intensywność osiadania pyłu mniejsza niż 0,15g/ m² na dobę, lub
- c) pył kopalniany zawiera co najmniej 50% wody przemijającej pochodzenia naturalnego, a wyrobiska sąsiednie, mające z nim połączenie, są wyrobiskami niezagrożonymi wybuchem pyłu węglowego lub zostały zaliczone do klasy A zagrożenia wybuchem pyłu węglowego.

3. PROFILAKTYKA ZAGROŻENIA WYBUCHEM PYŁU WĘGLOWEGO

Zwalczanie zagrożenia wybuchem pyłu węglowego w zakładach górniczych reguluje rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 28.06.2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy, prowadzenia ruchu oraz specjalistycznego zabezpieczenia przeciwpożarowego w podziemnych zakładach górniczych.

Zgodnie z cytowanym rozporządzeniem zwalczanie zagrożenia wybuchem pyłu węglowego polega na:

- Zorganizowaniu służby dla zwalczania zagrożenia wybuchem pyłu węglowego.
- Stosowaniu środków zapobiegających powstawaniu pyłu węglowego i neutralizowaniu gromadzącego się pyłu węglowego i systematycznym jego usuwaniu po uprzednim pozbawieniu go lotności.

- Utrzymywaniu stref zabezpieczających przed przeniesieniem wybuchu pyłu węglowego w wyrobiskach zaliczonych do klasy A i B zagrożenia. W strefach tych zmywa się wodą lub opyla pyłem kamiennym wyrobiska na całym ich obwodzie, łącznie z obudową, na długości co najmniej 200m.
- W wyrobiskach, gdzie nie jest możliwe utrzymywanie stref zabezpieczających stosuje się zapory rozstawne.
- Stosowaniu zapór przeciwwybuchowych pyłowych lub wodne w wyrobiskach zaliczonych do klasy B zagrożenia, których zasady budowy określa załącznik nr 5 do cytowanego rozporządzenia.

Jednym z środków pozwalającym na bieżącą kontrolę stosowanej profilaktyki jest stosowanie w coraz szerszym zakresie urządzeń PYLOX do kontroli stanu stref zabezpieczających przed przenoszeniem wybuchu pyłu węglowego.

4. WYPADKI ZWIĄZANE Z WYBUchem PYŁU WĘGLOWEGO W LATACH 1922-2005

Zagrożenie wybuchem pyłu węglowego występujące w zakładach górniczych wydobywających węgiel kamienny i brunatny spowodowało szereg wybuchów pyłu węglowego, których następstwem były katastrofy górnicze.

Przełomowym wydarzeniem, które zapoczątkowało badania nad wybuchami pyłu węglowego oraz nad metodami ich zwalczania, była katastrofa wybuchu pyłu węglowego w francuskiej kopalni Courriers w dniu 10.03.1906r.

W roku 2005 w polskich zakładach górniczych wydobywających węgiel kamienny nie było zdarzeń związanych z wybuchem pyłu węglowego.

W latach 1922-2005 w polskich zakładach górniczych wydobywających węgiel kamienny zaistniało 31 wybuchów i zapaleń pyłu węglowego, przy czym w 12 przypadkach wybuch pyłu węglowego poprzedzony był wybuchem metanu, zaś w 2 wybuchem gazów pożarowych.

W wyniku zaistniałych wybuchów pyłu węglowego wypadkom uległo 508 osób, w tym wypadkom śmiertelnym uległo 243 osoby.

Najczęstszymi przyczynami zaistniałych zdarzeń było: prowadzenie robót strzałowych, używanie tytoniu oraz stosowanie urządzeń elektrycznych.

Ostatnie zdarzenie związane z wybuchem pyłu węglowego miało miejsce w 2002 r. Zaistniał wówczas wybuch pyłu węglowego i wypadek zbiorowy w drażonym chodniku badawczym ściany 35W-2 w dniu 6.02.2004 r. w KWK "Jas-Mos" w Jastrzębiu Zdroju.

W wyniku powstałego wybuchu wypadkowi zbiorowemu uległo 12 pracowników, z których 10 poniosło śmierć, a dwóch pozostałych odniosło obrażenia ciała.

Tabela 1. Największe katastrofy związane z wybuchem pyłu węglowego.

Miejsce katastrofy	Rok	Krótką charakterystyka wybuchu	Liczba ofiar śmiertelnych	Przyczyny
Kopalnia Courries-Francja	1906	Wybuch samego pyłu węglowego, kopalnia niemetanowa	1099	Roboty strzałowe; stosowano MW o bardzo niskim stopniu bezpieczeństwa wobec pyłu węglowego. Wyróbiska suche, zapylone i niezabezpieczone.
Kopalnia Henkeiko-Mandżuria	1942	Wybuch pyłu węglowego zapoczątkowany zapaleniem metanu w ścianie po godzinnej awarii wentylacji.	1527	Kopalnię uważano za niemetanową i z bezpiecznym pyłem węglowym.
Kopalnia Mikawa-Japonia	1963	Wybuch samego pyłu węglowego w sztolni transportowej.	458	Zerwanie liny podczas transportu. Brak zabezpieczeń przed wybuchem, nie usuwano i nie zraszano nagromadzonego tam pyłu węglowego.

Tabela 2. Wybuchy pyłu węglowego w górnictwie światowym w latach 1988-1993.

lp.	Nazwa kopalni	Data Zdarzenia	Kategoria zagrożenia metanowego	Zagrożenie pyłowe	Przyczyna	Wypadki
1.	Stolzenbach - Niemcy	01.06.88r.	niemetanowy	węgiel brunatny duże zawilgocenie	Prowadzenie robót strzałowych związanych z likwidacją obudowy. Mokry pył węglowy zalegał na spągu. Na elementach obudowy pył suchy.	53 wypadki śmiertelne
2.	Krieka – Jugosławia (BiH)	26.07.90r.	niemetanowy	Węgiel brunatny duże zawilgocenie	Prowadzenie robót strzałowych. Ruch zakładu górniczego prowadzono w czasie strajku bez nadzoru osób dozoru.	180 wypadków śmiertelne.
3.	Westrey-Kanada	1992r.	metanowy II kategoria	węgiel kamienny duże. zawilgocenie	Podczas wykonywania kotwienia doszło do zaiskrzenia, które zainicjowało wybuch metanu i następnie pyłu węglowego.	26 wypadków śmiertelne.

Tabela 3. Wybuchy pyłu węglowego w górnictwie polskim w latach 1922-1951.

Lp.	Nazwa kopalni	Kategoria zagrożenia metanowego	Klasa zagrożenia pyłowego	Rodzaj wentylacji	Wyrobisko (wybuch pyłu węglowego)	Data	Przyczyna	Wypadki
1.	Milowice	Niemetanowy	B	opływowa	w chodniku	04.1922r.	roboty strzałowe (MW skalny – miedziankit)	7 wyp. smiert.
2.	Wanda-Lech	Słabo metanowy	B	opływowa	w zabierce	16.08.29r	roboty strzałowe (MW skalny – dynamit)	16 x kat I
3.	Walenty-Wawel				hałda zapalenie obłoku pyłu	22.09.34r	płonąca hałda	13 x kat I 27 x kat III
4.	Dorota	Niemetanowy	B	odrębna	w pochylni	01.36r	roboty strzałowe (MW skalny)	2 x kat I

Lp.	Nazwa kopalni	Kategoria zagrożenia metanowego	Klasa zagrożenia pyłowego	Rodzaj wentylacji	Wyrobisko (wybuch pyłu węglowego)	Data	Przyczyna	Wypadki
5.	Brzeszcze	III	B	opływowa	w chod. wyb. met. i pyłu	10.06.45r	roboty strzałowe (MW powietrzne)	9 x kat I
6.	Marcel	II	B	odrębna	w chod. wyb. met. i pyłu	06.11.47r	tytoń	5 x kat I
7.	Jankowice	III	B	opływowa	w chod. wyb. met. i pyłu	04.05.50r	zapalarka	29 x kat I
8.	Wanda-Lech	Metanowy	B	opływowa	skrzyż. chod. z dowerzchnią. Wybuch metanu i pyłu węglow.	13.09.50r	elektryczność	3 x kat I 4 x kat II
9.	Wieczorek	II	B	odrębna	w dowerzchni kam. wyb. met. i pyłu	14.02.51r	tytoń	3 x kat I
10.	Mysłowice	II	B	odrębna	w dowerzchni wyb. met. i pyłu	24.12.51r	tytoń	7 x kat I 4 x kat II

Tabela. 4. Wybuchy pyłu węglowego w górnictwie polskim w latach 1952-2002

lp.	Nazwa kopalni	Kutego- ria zagro- żenia metano- wego	Klasa zagro- żenia pyłowe- go	Rodzaj wentylacji	Wyrobisko (wybuch pyłu węglowego)	Data	Przyczyna
11.	Wanda- Lech	Metano- wy	B	odrębna	w zagazowanym chod. wybuch met. i pyłu	12.08.52r .	elektryczność
12.	Bolesła w Chrobry	II	B	opływowa	w ścianie wybuch met. i pyłu	04.03.53r	roboty strzałowe (MW powietrzny – barbaryt)
13.	Boże Dary		B	opływowa	wybuch gazów poż. i pyłu	18.07.56r	otwarte światło
14.	Lagiew- niki	Niemeta- nowy	B	opływowa	w upadowej	02.11.56r	elektryczność
15.	Michał				wybuch gazów poż. i pyłu	07.10.57r	pożar
16.	Nowa Ruda szyb Bolesła w	III	B	odrębna	wybuch met. i pyłu zap. w dowierzchni	01.09.58r	benzynowa lampa wskaźnikowa
17.	Wirek	I	A	odrębna	w przekopie	14.02.59r	MW skalny dynamit zast. w węglu
18.	Polska	Metano- wy	B		zapal. metanu i pyłu węglow.	24.11.61r	tytoń
19.	Sośnica	Niemeta- nowy	B	opływowa	lokalny zapł. pyłu węgl.	06.01.65r	niedozw. niszcz. LD w obecności pyłu węgl.
20.	Walenty -Wawel	Niemeta- nowa	B	opływowa		22.04.67r	Roboty strzałowe
21.	Niwka- Modrze- jów	II	B	odrębna	wybuch met. i pyłu	23.08.68r	niewłaściwie użyta lampa wskaźnikowa
22.	Szczygł o-wice	Niemeta- nowy	B	odrębna	w chodniku podściano-wym	23.10.72r	roboty strzałowe (lont detonujący)
23.	Wieczor ek	II	B	odrębna	w chodniku	18.08.73r	roboty strzałowe (lont detonujący)
24.	1-Maja	IV	B	opływowa	w chodniku	30.01.74r	od wybuchu mufy kablowej

Wielkość zagrożenia wybuchem pyłu węglowego w polskich kopalniach węgla kamiennego utrzymuje się na wysokim poziomie ze względu na wielkość wydobywanego węgla kamiennego.

W latach 1999-2005 ilość wydobytego węgla kamiennego podano w poniższej tabeli.

W procesie urabiania, transportu i przeróbki od 1% do 3% urobku zamienia się w pył węglowy, z czego około 30% pyłu węglowego wytwarzane jest podczas przeróbki węgla.

Stosowana profilaktyka pozwala na bezpieczne wydobywanie węgla kamiennego, czego przykładem może być fakt występowania 15-letniego okresu (od 1987r. do 2002r.), w którym nie zaistniał w polskich kopalniach węgla kamiennego wybuch pyłu węglowego.

Tabela 5. Podstawowe wskaźniki zużycia pyłu kamiennego w kopalniach w latach 1999-2005 r.

LATA	Wydobycie [tys. ton]	Ilość kopalń w których stosowano opylanie pyłem kamiennym	Ilość pyłu kamiennego zużytego w ciągu roku [ton]	Długość stref zabezpieczon ych pyłem kamiennym. Stan na 31.12. [km]	Wskaźnik zużycia pyłu kamiennego [ton/1000t wydobycia]
1999	109 498	46	57 635	1680	0,526
2000	102 500	41	52 896	1317,8	0,516
2001	102 590	40	50 706	1323,7	0,494
2002	102 065	40	76 096	1486,7	0,746
2003	100 500	40	70 242	1510,2	0,699
2004	99 500	40	65 394	1396,0	0,657
2005	96 900	33	63 494	1455,3	0,655